

Motion till riksdagen

1989/90:Sf508

av Ann-Cathrine Haglund m.fl. (m)

Studiestödet

Inledning

Vi konstaterade i januari 1989, när det nya studiestödet precis hade börjat tillämpas, att regeringen då anslutit sig till det förslag om nivå som den moderata ledamoten framfört i studiemedelskommittén. Vi konstaterade också att resultatet innebar en väsentlig förbättring av de högskolestuderandes villkor men att det trots detta återstod att genomföra en rad förändringar för att de studerande skulle få större möjlighet att ekonomiskt klara sina studier.

Trots den korta tid som det nya studiemedelssystemet nu har varit i bruk, ett år, utgör de erfarenheter som de studerande redovisar av systemet bevis för att våra tidigare förslag hade stort fog för sig.

Reaktionerna från de studerande har varit kraftiga framför allt på två områden. Det gäller för det första prövningen mot egen inkomst, det s.k. fribeloppet, som i kombination med de nya reduceringsreglerna ger orimliga konsekvenser. För det andra har det blivit uppenbart att allt fler inte kommer att kunna återbetala sina studielån under sin yrkesverksamma tid. Oron för dessa effekter kan leda till att ungdomar avstår från utbildning och att den sociala snedrekryteringen till högre studier förstärks.

Skatteuppgörelsen

Den mellan socialdemokraterna och folkpartiet träffade uppgörelsen om skatteomläggningen, som finansieras fullt ut genom bl.a. höjda indirekta skatter och kraftigt ökade bostadskostnader, kommer att ytterligare förstärka de brister i studiemedelssystemet som vi påtalat. Uppgårelsen slår genom sin konstruktion hårt mot grupper med låga eller inga inkomster, inklusive de studerande. Vi kan för vår del inte acceptera den föreslagna skatteomläggningen eftersom denna inte innebär en rejäl sänkning av skatetrycket, vilket också skulle ha kommit de studerande till del.

Skulle dessutom skatteutredningens förslag om höjd ränta på studielånen, från 5,6 % till 7,4 %, genomföras kommer ytterligare ett stort antal låntagare att erfar att studieskulden ökar under en lång tid efter det att studierna avslutats. För många kommer en del av skulden att stå kvar även efter det att de fyllt 65 år.

En sådan utveckling är inte acceptabel. Många kommer givetvis att fråga

sig om det är värt att ta på sig en livslång extra "akademikerskatt" på 4%, vilket är innebörden av nuvarande system, eftersom maximalt 4% av inkomsten skall användas för att betala tillbaka studieskulden och räntan på denna. Rekryteringen till högre utbildning kommer att hämmas och den sociala och regionala snedrekryteringen att bli allt snedare.

Se över studiemedelssystemet igen

Enligt vår mening måste problemen med den allt högre skuldsättningen särskilt uppmärksammas.

Skuldsättningen blir, med dagens studiemedelssystem, oacceptabelt hög vid såväl kvalificerade studier vid högskolor och universitet i Sverige som utlandsstudier och tiden för återbetalning orimligt lång. Det står redan nu klart att personer i vanliga inkomstlägen och med måttlig skuldsättning inte kommer att kunna bli skuldfria före pensioneringen. Följden blir att stora kostnader kommer att uppstå för avskrivning av studieskulder.

Trots att det nu gällande studiemedelssystemet just har trätt i kraft behövs redan nu en översyn för att komma till rätta med de brister vi förutsåg när systemet infördes. De problem vi nu kan se blir uppenbara och förstärks kraftigt av föreslagna förändringar av skattesystemet.

Regeringen bör därför snarast föranstalta om en översyn av studiemedelssystemet i syfte att ta fram förslag för att komma till rätta med problemen kring skuldsättningen.

Avskaffa fribeloppet för heltidsstuderande

Rätten att erhålla studiemedel prövas mot den egna inkomsten. Om inkomsten är högre än det s.k. fribeloppet (för närvarande 35 800 kr./år) reduceras i första hand hela studiebidraget. Därefter reduceras lånedelen.

Följden har blivit att när effekterna av inkomstskatt, reducerat studiebidrag och i förekommande fall förlorat bostadsbidrag sammanräknats, studerande, som arbetat under fritid och på ferier, får marginalskatteeffekter på uppemot och i vissa extrema fall över 100 %.

Under sommarferierna 1989 insåg många feriearbetande studerande att de nått upp till fribeloppsgåransen och slutade därför sina anställningar. Detta motverkar givetvis ambitionen att hålla nere de studerandes låneskulder.

Resultatet blir högre låneskuld och mindre arbetslivspraktik för den studerande men också sämre tillgång till arbetskraft för företagen. Stat och kommun drabbas genom ökade kostnader för studiemedel och lägre skatteintäkter.

Argumentet för att behålla fribeloppet brukar vara att de studerande skulle arbeta så mycket vid sidan om studierna att dessa skulle bli lidande. Vi anser att dessa farhågor är överdrivna. Rätten till studiemedel är knuten till en viss studietakt. Det bör därför vara den enskildes ensak hur han eller hon vill disponera sin tid.

Mot bakgrund av det anförda föreslår vi att prövningen mot egen inkomst, det s.k. fribeloppet, för rätt till studiebidrag och studielån avskaffas för dem som studerar på heltid. Vi anvisar för detta ändamål 132 milj. kr.

Vid prövning av rätt till studiemedel och vid återbetalning används begreppet sammanräknad inkomst. Vi anser att det för den enskilde mer fördelaktiga begreppet taxerad inkomst bör användas, då detta är ett bättre uttryck för den verkliga betalningsförmågan. Nuvarande inkomstbegrepp tar t.ex. inte hänsyn till underskotts- och förlustavdrag som uppkommit på grund av innehav av småhus eller rörelse. Detta drabbar barnfamiljer, som – om möjligt – ofta föredrar att bo i eget småhus, samt många nyetablerade egna företagare.

Bankernas medverkan i medelshanteringen

Riksgäldskontoret har fr.o.m. den 1 januari 1989 till uppgift att ställa medel till förfogande för CSN:s utbetalning av studielån. Vi är inte övertygade om att denna statliga medelshantering är den mest effektiva modellen. CSN behövs för vissa myndighetsuppgifter, främst för att avgöra vilka som är berättigade till studiemedel. Däremot anser vi att bankerna bör få tillfälle att erbjuda sina tjänster så att en bedömning kan ske om deras medverkan erbjuder fördelar för de studerande och om den är ekonomiskt konkurrenskraftig.

Avskrivning av studiemedel

Sociala och regionala hinder mot rekrytering till långa kvalificerade studier förefaller öka samtidigt som vi vet att det kommer att behövas allt fler välutbildade människor om Sverige skall kunna följa med i den snabba internationella utvecklingen.

Det borde också av andra skäl vara självklart att utforma studiemedelsystemet så att ingen med tillräckliga anlag och förutsättningar på grund av bristande studietradition, långa avstånd eller ekonomiska överväganden avstår från längre studier.

En väg är att minska studieskulden för de långtidsstuderande. Vi anser att en rätt till avskrivning skall gälla alla som uppburit studielån för minst sex terminers heltidsstudier eller deltidstudier av motsvarande omfattning. De sex terminerna skall kunna gälla såväl gymnasiala som postgymnasiala studier och behöver inte omfatta en sammanhängande tidsperiod. Avskrivningen bör ske med 6 % av basbeloppet per termin för gymnasiala studier (dvs. 10 % av lånet) och med 6 % av basbeloppet per uppnådda 20 poäng för postgymnasiala studier; det senare för att inte mer utdragna studier skall gynnas.

Särskild avskrivning vid doktorsexamen

Om Sverige även i fortsättningen skall kunna behålla sin position bland industrinationerna måste vårt land satsa mer på den högre utbildningen. Antalet studerande som avlägger doktorsexamen behöver öka. Den som satsar på en doktorsexamen avstår vanligen från inkomster under lång tid.

För att öka motivationen och minska skuldbördan föreslår vi att en summa motsvarande ett basbelopp avskrivs för den som avlägger doktorsexamen.

Utlandsstudier

Helt i linje med vad vi tidigare föreslagit gäller för svenska studenter från den 1 januari 1989 rätt till studiemedel för högskolestudier utomlands. Som enda krav gäller att utbildningen skall ha en godtagbar standard. Bakom riksdagens beslut ligger insikten om att det internationella utbytet är nödvändigt och måste öka samt att rimliga möjligheter att finansiera studierna är en förutsättning för en sådan utveckling.

Redan nu kan konstateras att alla förväntningar har infriats. Antalet ansökningar om studiemedel för studier utomlands har fördubblats och ökningen kan förväntas fortsätta.

Den som väljer att studera utomlands drar emellertid ofta på sig en högre studieskuld. Anledningen är att utbildning vid universitet och högskolor i andra länder är förenade med höga kostnader för terminsavgifter och resor. Av detta skäl beviljar CSN extra studiemedel i form av studielån. Eftersom det kan bli fråga om betydande belopp ökar skuldsättningen drastiskt för de studerande det här är fråga om.

Det bör övervägas om studerande som ådragit sig extra höga låneskulder i samband med utlandsstudier skall få möjlighet till reducering av skulden. Det kan t.ex. ske genom en särskild avskrivning då den studerande avlagt examen. Vi anser att denna fråga bör utredas närmare.

Gymnasiestudier utomlands

Enligt vår mening är det mycket värdefullt om svenska ungdomar bereds möjlighet till gymnasiestudier något år i ett annat land. Detta ligger väl i linje med strävan mot en ökad internationalisering och en ökad förståelse för andra kulturer. De elever som väljer att studera ett år utomlands får dessutom goda förutsättningar för att lära ett främmande språk på ett sätt som knappast är möjligt i Sverige.

Med nuvarande system måste de föräldrar som väljer att sända sina ungdomar till utlandet för ett års gymnasiala studier göra stora ekonomiska uppoffringar. Det gäller kostnader för resa, uppehälle och avgifter. Elever som är beroende av studiebidrag, inackorderingstillägg, flerbarnstillägg och i vissa fall också bidragsförskott kan tvingas att avstå från studier, som andra med mer välsituerade föräldrar kan genomföra eftersom dessa inte utgår vid utlandsstudier.

Inte minst inom de yrkesinriktade utbildningarna, där man nu endast får behålla studiebidraget om utbildningen saknas i Sverige, krävs ett nytänkande och större öppenhet om Sverige skall ha möjlighet att följa med i den snabba tekniska utvecklingen.

Antalet elever som bedriver gymnasiestudier utomlands beräknas enligt CSN till ca 2 500. Kostnaderna för att ge dessa elever studiebidrag och inackorderingstillägg beräknas av CSN till 15 resp. 20 milj. kr.

För att i någon mån ekonomiskt bidra till de ofta betydande merkostnader som utlandsstudier förorsakar föreslår vi att elever som bedriver gymnasiestudier utomlands skall ha rätt till studiehjälp på samma villkor som i Sverige.

Korttidsstudiestödet och den uppsökande verksamheten är i allt väsentligt inriktad på att tillgodose de fackliga organisationernas behov av att utbilda sina medlemmar i fackliga frågor eller för utbildning av förtroendevalda. Studieutbudet i den uppsökande verksamheten innehåller sällan kurser av mera allmänt innehåll och kopplingen till längre studier saknas oftast. Vi anser att dessa förhållanden är otillfredsställande.

Samtidigt kan vi notera att endast 43 % av dem som ansökt om särskilt vuxenstudiestöd fått detta beviljat. Den stora mängden avslag beror på att resurserna inte räcker. De som är i behov av stöd, d.v.s. personer med kort grundutbildning och besvärliga arbetsförhållanden, får inte i rimlig omfattning tillgång till grund- och gymnasieutbildning.

Vi har upprepade gånger påtalat dessa förhållanden och föreslagit en översyn av reglerna för korttidsstudiestödet. Även regeringen har tagit intryck av kritiken mot systemet och förordar nu en översyn av hela vuxenstudiestödsområdet. Regeringen vill dock, i avvaktan på översyn, inte förändra regelsystemet före utgången av 1991.

Vi föreslår att anslaget till uppsökande verksamhet och central kursverksamhet avskaffas. Eftersom anslagen inte förbrukas och eftersom de uppenbarligen inbjuder till missbruk, bör anslagen till korttidsstudiestöd och internatbidrag reduceras till 87 milj. kr.

Vi anser också att anslaget till särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa, med hänsyn till det goda konjunkturläget och den därav följande låga arbetslösheten, inte behöver vara av föreslagen storlek. Vi anser att 25 milj. kr. är fullt tillräckligt för att fylla de behov anslaget avser täcka.

Det föreslagna anslaget till högre timersättning vid grundutbildning, 58,3 milj. kr., bör överföras till anslagsposten *särskilt vuxenstudiestöd*.

Utrymme finns då för att förstärka anslaget till särskilt vuxenstudiestöd med 70,3 milj. kr. utöver regeringens förslag vilket vi anser är högst angeläget för att ge fler korttidsutbildade möjlighet till längre studier.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen beslutar tillsätta en utredning om förbättringar i studiestödssystemet i enlighet med vad som i motionen anförts,
2. att riksdagen beslutar att avskaffa fribeloppet för de heltidsstuderande,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om inkomstbegreppet i studiemedelshanteringen,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om bankernas medverkan i medelshanteringen,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om avskrivning av studiemedel,
6. att riksdagen beslutar om studiebidrag och inackorderingstillägg vid gymnasiala studier utomlands i enlighet med vad som i motionen anförts,
7. att riksdagen beslutar förstärka anslaget till särskilt vuxenstudie-

stöd med 70,3 milj. kr. utöver regeringens förslag i enlighet med vad som i motionen anförts.

Mot. 1989/90
Sf508

Stockholm den 23 januari 1990

Ann-Cathrine Haglund (m)

Birgitta Rydle (m)

Ulf Melin (m)

Birgit Henriksson (m)

Göran Allmér (m)

Birger Hagård (m)

Hans Dau (m)

Rune Rydén (m)

Elisabeth Fleetwood (m)